

Transformarea scrisorii în metatext

Ioana-Georgiana MITITELU

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava

Abstract: This paper focuses on the transformation of the letter into a metatextual space which designates names of authors, titles of texts and, on a broader level, critical perspectives and interpretative angles offered by Liviu Petrescu and Ioana Em. Petrescu in the letters they exchanged. Extremely valuable, each page of their correspondence contains at least a title or the name of an author, accompanied by the intentions and opinions the two shared, always waiting for a confirmation or a disapproval from the other. This exchange of ideas renders the migration of their thoughts toward a critical reading and transforms the space of the letter into metatext.

Keywords: *metatext, letter, authors, transformation.*

De-a lungul timpului, preocuparea pentru corespondența scriitorilor în economia literaturii române și universale a avut loc doar ocazional și doar cu scopul de a contextualiza opera acestora. Ocupând un loc mai degrabă periferic, într-o zonă de confluență a literarului cu nonliterarul, multe pagini de corespondență, valoroase ca literatură, au fost abordate superficial, doar prin prisma documentului de epocă pe care îl reprezintă. Din varietatea tipurilor de scrisori, studiul de față va reține doar paginile scrisorilor profesorilor universitari clujeni Ioana și Liviu Petrescu. Corespondența dintre cei doi însumează un număr de 242 de scrisori, grupate pe ani și reproduse în ordinea logică a răspunsurilor în volumul *Corespondența intimă Ioana Em. Petrescu – Liviu Petrescu*, ediție îngrijită și cu un Studiu introductiv de Mirela Tomoiagă, apărută în anul 2012 la Cluj. Schimbul de scrisori dintre cei doi se întinde între anii 1961-1978, constituind un material literar inedit, extrem de incitant nu doar pentru cei ce cunosc cărțile celor doi soți, ci și pentru cei care sunt interesați exclusiv de dialogul intim dintre doi oameni.

Paginile de corespondență prezintă un deosebit interes în primul rând din punct de vedere istoric, documentar, dar și psiho-social, pentru că ele reflectă mentalitatea a doi români intelectuali din secolul al XX-lea care călătoresc în țară și în străinătate, care se formează în această perioadă ca tineri cercetători. Scrisorile intime sunt, în acest caz, un exercițiu de stil, o încercare literară nemărturisită, o anticameră de creație. Sub aripa protectoare a spațiului privat pe care îl oferă pagina de corespondență, epistolierii își mărturisesc încercările de interpretare, oferă o panoramă a stadiului în care se află cercetarea lor, angajându-se într-un dialog pe diferite teme din literatură. Ne-au atras atenția, în mod deosebit, paginile în care epistolierii își scriu unul altuia despre ce citesc, despre interpretările la care se gândesc cu privire la anumite texte. Un exemplu în acest caz îl constituie interpretările critice ale lui Liviu Petrescu asupra *Metamorfozei* lui Kafka:

Cu un... sentiment de vinovăție m-am întors la *Metamorfoza* și am recitit-o. Și dintr-o dată mi s-au deschis toate dimensiunile ascunse ale poveștii. Gregor Samsa s-a transformat în gândac. Reacția familiei: stupeoare, groază și toleranță (toleranță!). I s-au încuiat camerele odăii și doar sora lui se îndură să-i mai aducă din când în când de mâncare. Lumea îl suportă. Și el nici măcar de atîta nu e în stare: să-și manifeste recunoștința. [*Correspondența intimă*, 2012:144]

Observăm sublinierile din text, prin intermediul cărora Liviu Petrescu își asumă textul lui Kafka din perspectiva criticului literar, iar spațiul scrisorii devine unul al metatextului. Fiecare structură subliniată conține, într-o formulă concentrată, o altă suită de interpretări, autorul marcând doar în mare liniile directive ale unui posibil eseu critic. Faptul că Liviu Petrescu a ales să recitească *Metamorfoza* și a decis sublinierea cele două secvențe ne arată clar interesul său de a descoperi noi sensuri, de a epuiza subiectul. Se arată uimit de toleranța pe care familia o acordă celui metamorfozat, de faptul că cei din jurul său „îl suportă” și critică lipsa de recunoștință. Într-o altă scrisoare, scoate în evidență preferința unor scriitori pentru tratarea eliptică și face referire la operele *Conacul* și *Frunze însîngerate* de William Faulkner. În cazul acestui text, Liviu Petrescu critică lipsa coordonatelor spațio-temporale și a detaliilor. Aceeași tratare eliptică o remarcă și în *Zăpezile de pe Kilimanjaro* de Ernest Hemingway. Pentru a exemplifica, transcrie câteva rânduri din dialogul purtat de Henry și Hellen urmând să facă o analiză a fragmentului din care descoperă că cele două personaje vorbesc despre o rană cangrenată, însă cuvântul „rană” nu apare niciodată în discuția lor. Nu se oprește însă aici și, pornind o analiză dinspre exterior spre interior, ajunge să își reproșeze că nu poate trata eliptic un subiect precum scriitorii americani, propunându-și să se schimbe, să nu mai încarce totul „de sensuri psihologice” [*Idem*, p. 228]. În multe din paginile corespondenței, epistolierul se arată interesat nu doar de opere și autori din literatura română sau din cea universală, ci mai ales de stil și tehnica abordată de fiecare autor ce se află sub lupa cercetării sale.

O parte destul de numeroasă a scrisorilor Ioanei și lui Liviu Petrescu se constituie ca exerciții de aproximare a sensului unor lecturi în a căror proces epistolierii se află ori s-au aflat de curând. Din acest punct de vedere, scrisoarea devine adesea o pauză în lectura de identificare a corespondenței, surprinzând migrarea gândurilor acestora înspre o lectură critică prin înțelegerea și interpretarea unor texte. Aproape că nu există scrisoare în care să nu se consemneze cel puțin un titlu sau un autor, iar din acest punct de vedere, pagina de corespondență pare să fie „un raport zilnic” despre ce, cât și cum a fost citit. Epistolierii își fac recomandări de lectură și discută apoi despre textele citite lansând o serie de opinii critice sau propuneri interpretative și transformând în acest fel spațiul dedicat scrisorii în metatext. Un exemplu în acest caz îl reprezintă scrisoare în care Ioana îi scrie lui Liviu ce impresie i-a lăsat lectura recomandată de el:

Liviule, Kafka îmi face un rău fizic. Și totuși, nu pot renunța la lectură. Mă fascinează. E oribil, dar și înfiorător de dureros. Sunt sigură că sunt multe lucruri pe care nu le pricep, le intuiesc abia, dar știu că e un scriitor care m-a cîștigat total. E o senzație cumplită de tortură, care mă urmărește, dureros, și când închid cartea și când încerc să-l uit. [*Idem*, p. 185].

Extrem de valoroase pentru că în ele se cristalizează viziunea viitorului critic, scrisorile pot fi considerate puncte de reper pentru a urmări evoluția discursului critic. Observăm o oarecare îndoială a Ioanei în interpretare, o nesiguranță dată de lucrurile pe

care nu le înțelege, pe care simte că doar le intuiește. Demersul ei nu se oprește aici și încearcă o aproximare a sensului în momentul lecturării unui text:

Liuc, citesc *Roșu și Negru* cu încetinitorul și am impresia că am prins o chestie grozavă privind definirea sensibilității. Știi câte probleme îmi ridică asta. Și e așa de simplu! Julien e „sensibil” pentru că e un tip imaginativ, asta-l distanțează de toți. Dar nu e o imaginație de tip romantic, ci una care-l apropie de Proust: e putere de simpatie cu sine, capacitate de rememorare pînă la intensitatea realului, a unei emoții trecute sau proiectării unei emoții în viitor [...]. Poate-s pe un drum greșit, dar, pînă acum, totul verifică ipoteza. Nu știu însă dacă «ipoteza» mea nu e un loc comun – de data asta mă tem de fiecare dată cînd mă gîndesc să scriu ceva, prea înfierbîntată ca să pot păstra, pentru moment, simțul proporțiilor. [*Idem*, p. 144]

Fără să își dea seama, Ioana Petrescu transformă spațiul scrisorii într-un spațiu de creație în care lansează o interpretare literară. Se plasează la o distanță critică față de text, vrea să îl clarifice, ajunge la concluzia că „totul verifică ipoteza” și imediat apare îndoiala. Schema pe care Ioana Em. Petrescu o urmărește în aproape toate încercările de interpretare pare să fie alcătuită din două componente: lansarea ipotezei de interpretare urmată apoi de negarea sau relativizarea ei. Pagina de corespondență pare a fi o etapă care o pregătește pentru scris, o etapă care ar trebui să premerge creația propriu-zisă. Discursul critic al Ioanei este unul interogativ, dubitativ, punându-se pe sine sub interogație, deschide valențe multiple ale propriului demers interpretativ. Scrisoarea dobîndește o semnificație aparte, pentru că ea este un spațiu al producției de text și un spațiu al (re)lecturii. Analiza literară pe care cei doi soți o fac în paginile scrisorilor și dialogul despre opere scot la iveală felul cum un text al unui autor cunoscut devine *pre-text* pentru a vorbi despre sine, iar raportarea sinelui se face prin raportarea la viețile unor personaje, ori ale unor autori. Liviu Petrescu, de pildă, încearcă să se identifice cu trăirile sufletești ale lui Proust susținând că există multe afinități între ei.

Interpretările critice pe care le oferă Ioana și Liviu Petrescu în paginile de corespondență sunt extrem de incitante dacă le privim ca pe un prim exercițiu de creație. Epistolierii se eliberează de constrângeri în acest spațiu privat pe care îl oferă scrisoarea pentru a da frâu liber ideilor și interpretărilor. Pagina de corespondență înregistrează preocuparea epistolierilor și pentru propriile texte, în acest sens amintim scrisorile în care Liviu Petrescu vorbește despre încercările sale de a scrie romanul *Temnița*. Este pentru prima dată când aflăm de intenția autorului de a scrie altceva decât critică. Mai suntem ținuți la curent cu stadiul în care se află cu lucrul în vederea publicării unor articole în revistele de specialitate și aflăm câteva detalii despre studiul dedicat lui Gabaret Ibrăileanu și publicat în anul 1972 în *România literară*, despre articolul *Spiritul literaturii române* care a apărut în *Tribuna* în anul 1974 și despre studiul dedicat lui D. Zamfirescu. Ioana Em. Petrescu este mai rezervată și nu ne oferă prea multe detalii în legătură cu propriile scrieri. Destul de vag amintește în câteva rânduri despre articolul său de debut *Concepția lingvistică a lui Aron Pumnul*, iar într-o altă scrisoare mărturisește „păcatul” de a scrie „mici poeme” pe care le intitulează *Post scriptum la Infernul discutabil* și *Jurnal*. Cele mai multe detalii cu privire la activitatea sa de critic literar sunt cuprinse în paginile din *Jurnal* pe care Ioana Petrescu l-a ținut și care a fost publicat după moartea ei. Privind textul corespondenței doar focalizându-ne atenția pe exercițiile de hermeneutică făcute de epistolieri, putem observa activitatea *criticilor* Ioana și Liviu Petrescu.

Schimbul de idei pe care îl au în *Corespondența intimă* au făcut ca scrierile lor despre alte texte să fie atât de intense și de bine motivate, încât îl fac pe cititor să uite, cel puțin pentru o vreme de „seducțiile literaturii propriu-zise”. Scrisoarea devine un spațiu de analiză a lecturilor, de interpretare și de căutarea a propriei identități, fie plecând dinspre exterior spre interior, fie invers.

BIBLIOGRAFIE

- Cornea, Paul, 1988. *Introducere în teoria lecturii*, București, Editura Minerva.
- Cristescu-Golopenția, Ștefania, 2007. *Sporul vieții. Jurnal, studii și corepondență*, București, Editura Paideia.
- Genette, Gérard, 1994. *Introducere în arbitext. Ficțiune și dicțiune*, București, Editura Univers.
- Simion, Eugen, 2005. *Ficțiunea jurnalului intim*, București, Editura Univers Enciclopedic.
- Tomoiaș, Mirela, 2012. *Corespondența intimă Ioana Em. Petrescu-Liviu Petrescu*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință.
- Tomoiaș, Mirela, 2012. *O poetică a corespondenței intime în literatura română a secolului al XX-lea*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință.